

FOCUS NR. 37

Steeds meer leerlingen in Brussel: hoe passen de scholen zich aan?

MORGANE VAN LAETHEM (BISA) & ANNE DUJARDIN (DIENST SCHOLEN – PERSPECTIVE.BRUSSELS)

De laatste tien jaar is de bevolking van Brussel sterk gegroeid hetgeen geleid heeft tot een toename van het aantal leerlingen in de Brusselse scholen. Hoe hebben de Brusselse scholen hun infrastructuur aangepast om deze nieuwe leerlingen op te vangen? Deze Focus analyseert de modaliteiten van de toename van de schoolbevolking die in de scholen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt waargenomen.

Wat is de impact van de toename van de Brusselse bevolking op de scholen in het Gewest?

Sinds 2007 heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een ongeziene bevolkingsgroei gekend. Deze toename van het aantal inwoners heeft gevolgen voor de toename van de schoolbevolking: +12 % tussen het schooljaar 2009-2010 en het schooljaar 2017-2018. De scholen in het Brussels Gewest worden echter sinds 2009-2010 beschouwd als verzadigd in het basisonderwijs (Cahier 2 van het BISA, 2010) en sinds 2015-2016 in toenemende mate (maar niet systematisch) verzadigd in de secundaire scholen (Wayens *et al*, 2018)

Hoe hebben de Brusselse scholen de groei van de schoolgaande bevolking in hun infrastructuur opgevangen? **Met welke middelen was deze uitbreiding mogelijk?** Bouw van nieuwe leslokalen, renovatiewerkzaamheden, verhuizing, ...? **Is de toename van het aantal leerlingen in de scholen nadelig geweest voor de kwaliteit van de infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen?** Dit zijn de vragen die in deze Focus worden gesteld.

Wanneer ziet een schoolsite haar bevolking toenemen?

In plaats van school, spreken we hier van **schoolsite**. Elke schoolsite komt overeen met een specifiek adres en onderwijsniveau (kleuter-, lager of secundair onderwijs). Als op een bepaald adres sprake is van meerdere onderwijsniveaus, wordt elk niveau als een site geteld.

De periode die in deze Focus wordt bestudeerd, loopt van het schooljaar 2009-2010 tot en met het schooljaar 2017-2018, wat overeenkomt met de recentste gegevens die op het moment waarop deze Focus werd opgemaakt beschikbaar waren bij het BISA (→ *Kader 3*). Het aantal ingeschreven leerlingen is voor elke schoolsite gekend van 2009-2010 tot en met 2017-2018.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt in de bestudeerde periode 1 260 schoolsites. De schoolsites worden in drie types onderverdeeld:

1. Alle schoolsites met een aantal leerlingen dat niet nul is van 2009-2010 tot en met 2017-2018 worden de **reeds bestaande sites** genoemd. Er zijn 982 reeds bestaande sites en deze vertegenwoordigen 78 % van het totaal aantal geanalyseerde schoollocaties.

2. Bij de andere sites worden twee soorten onderscheiden:
- De **nieuwe sites** zijn het resultaat van de opening van een site, een verhuizing¹ vanaf een andere site of de samenvoeging² van meerdere schoolsites in de loop van de bestudeerde periode. Hun aantal leerlingen in 2009-2010 is nul. De nieuwe sites zijn goed voor 15 % van alle schoolsites, ofwel 186 sites
 - De **oude sites** zijn het resultaat van de sluiting van een site, een verhuizing¹ naar een andere site of een samenvoeging² van meerdere schoolsites in de loop van de bestudeerde periode. Hun aantal leerlingen in 2017-2018 is nul. Deze 92 oude sites vertegenwoordigen 7% van de geanalyseerde schoolsites.

De toename, afname of stabiliteit van de schoolbevolking op elke site in de loop van de bestudeerde periode wordt als volgt bepaald:

- Wat de **reeds bestaande sites** betreft, kan een schoolsite volgens de hypothese zonder grote beperkingen tot twee bijkomende leerlingen per klas opvangen (→ **Kader 1**). Dit komt overeen met de toevoeging van een bank met twee stoelen in een reeds bestaand leslokaal. Daarom wordt van een reeds bestaande schoolsite gezegd:
 - **dat ze vergroot** is als het aantal bijkomende leerlingen per klas strikt genomen groter is dan 2;
 - **stabiel** is als dit aantal tussen 2 en -2 ligt³;
 - **dat ze verkleind** is als het aantal bijkomende leerlingen per klas minder dan -2 is.
- De schoolbevolking op alle **nieuwe sites** wordt verondersteld te zijn toegenomen.
- Volgens de hypothese wordt de schoolbevolking van alle **oude sites** verondersteld te zijn afgenomen.

Hoe hebben de Brusselse scholen de sterke groei van de schoolbevolking opgevangen?

Tussen het schooljaar 2009-2010 en het schooljaar 2017-2018 is het totale aantal leerlingen in het kleuter-, lager en secundair onderwijs gestegen van 227 999 naar 254 943 leerlingen, ofwel een toename met ongeveer 27 000 leerlingen in 8 jaar tijd (+12 %). Deze groei van de schoolbevolking was het sterkst in het lager onderwijs (+16 % in de bestudeerde periode). De verdeling per niveau wordt voorgesteld in grafiek ①.

Hoe heeft men in een context van verzadiging (groeiende verzadiging in het secundair onderwijs) van de Brusselse scholen de aangroei van het aantal leerlingen opgevangen?

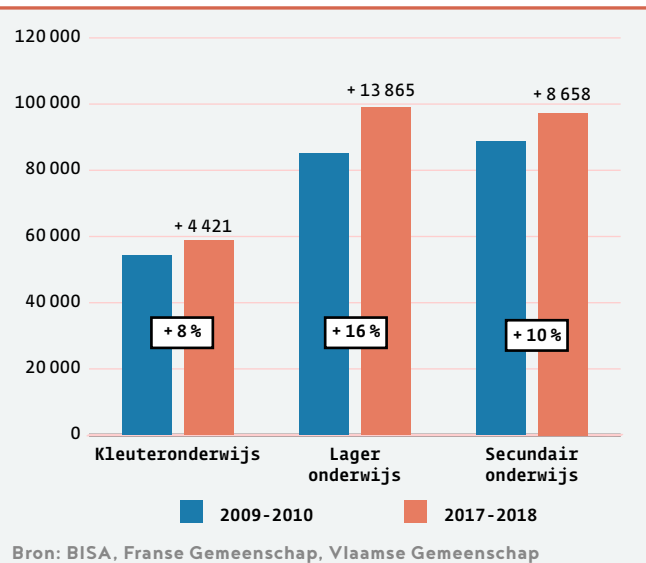

1. Het determineren van het aantal bijkomende leerlingen per klas

Het aantal bijkomende leerlingen per klas wordt in drie stappen bepaald:

1. Het **aantal klassen** voor elke schoolsite bepalen. Er zijn momenteel geen gegevens beschikbaar over de capaciteit van de klassen in het Brusselse onderwijs. Volgens twee studies en op basis van waarnemingen op het terrein is het gemiddelde aantal leerlingen per klas 24 leerlingen in het gewone basis- en secundair onderwijs (Wayens *et al.*, 2013; Quittre en Dupont, 2019)⁴ en 10 leerlingen in het buitengewoon onderwijs. Het aantal klassen op een site wordt geschat op basis van het aantal ingeschreven leerlingen op de site in 2009-2010, gedeeld door het gemiddeld aantal leerlingen per klas (afhankelijk van het beschouwde niveau en type onderwijs). Het bekomen cijfer wordt systematisch afgerond naar de hogere eenheid, gelet op het feit dat een bijkomende klas wordt gecreëerd zodra het quotum van 24 of 10 leerlingen is bereikt.
2. Het **aantal openstaande plaatsen** per site bepalen. Het aantal openstaande plaatsen is gelijk aan het aantal klassen vermenigvuldigd met het gemiddelde aantal leerlingen per klas. Het resultaat wordt afgetrokken van het aantal ingeschreven leerlingen in 2009-2010.
3. Het **aantal bijkomende leerlingen** per klas bepalen. Dit is gelijk aan de verhouding tussen enerzijds het aantal openstaande plaatsen, verminderd met het verschil tussen het aantal leerlingen in 2017-2018 en in 2009-2010, en anderzijds het aantal klassen.

① VERGELIJKING VAN HET AANTAL INGESCHREVEN LEERLINGEN IN DE SCHOLEN VAN HET BRUSSELS GEWEST IN 2009-2010 EN 2017-2018 NAAR NIVEAU

2 VERSCHIL TUSSEN HET AANTAL LEERLINGEN IN 2017-2018 EN 2009-2010 VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU EN HET INRICHTINGSTYPE VAN DE SCHOOLSITE (NIEUW EN OUD SAMEN)

	Kleuteronderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs	Totaal
Sluiting	- 246	- 223	- 441	- 910
Opening	+ 2 630	+ 4 561	+ 3 121	+ 10 312
Verhuizing	+ 519	+ 407	- 4	+ 922
Samenvoeging	+ 181	+ 185	0	+ 366
Totaal	+ 3 084	+ 4 930	+ 2 676	+ 10 690

Bron: BISA, Franse Gemeenschap, Vlaamse Gemeenschap

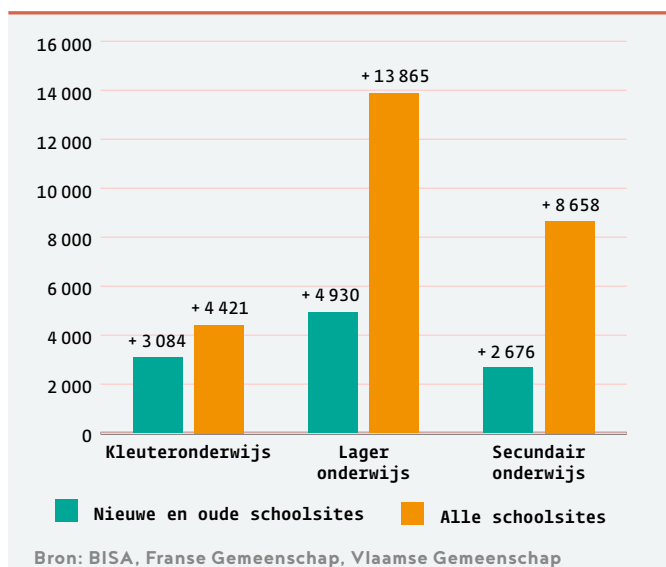
De nieuwe en oude sites

In de loop van de periode 2009-2010 tot 2017-2018 werden 11 600 bijkomende leerlingen opgevangen op de **nieuwe sites**. De **oude sites** hebben bijgedragen aan een daling met 910 leerlingen. Het verschil tussen deze stijging en daling vertegenwoordigt dus 10 690 bijkomende leerlingen die gedurende deze periode op deze sites werden opgevangen (2). Dit vertegenwoordigt ongeveer 40 % van de 27 000 bijkomende leerlingen op alle schoolsites.

Dankzij de verhuizingen¹ van een schoolsite naar een andere konden in het kleuter- en lager onderwijs meer leerlingen worden opgevangen op de nieuwe sites (ofwel 926 bijkomende leerlingen in totaal), terwijl in het secundair onderwijs de operatie neutraal is gebleken. De samenvoegingen² tussen schoolsites hebben enkel plaatsgevonden tussen sites van het basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs). Ze hebben het ook mogelijk gemaakt de capaciteit voor de opvang van leerlingen in het Brussels Gewest heel licht te verhogen.

De nieuwe schoolsites hebben ertoe bijgedragen dat meer dan 70 % van de bijkomende leerlingen in het kleuteronderwijs en ongeveer een derde van deze leerlingen in het lager en secundair onderwijs werden opgevangen, na aftrek van de verloren gegane plaatsen op de oude sites (3).

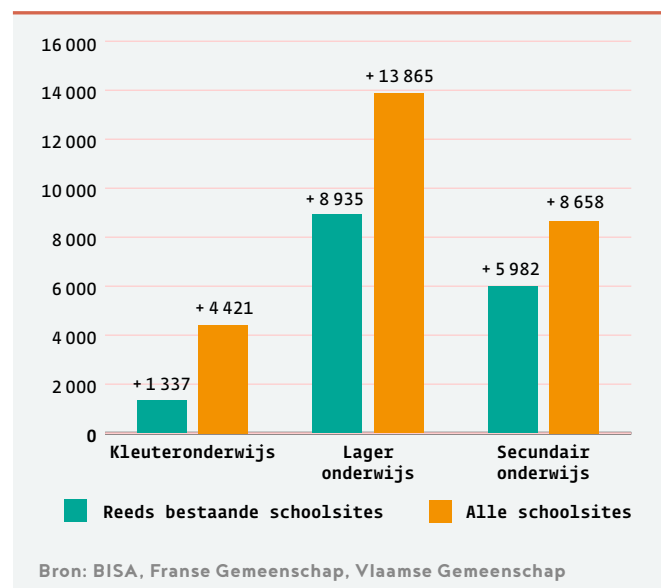
3 VERGELIJKING VAN HET AANTAL BIJKOMENDE LEERLINGEN VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU IN DE NIEUWE EN DE OUDE SCHOOLSITES OF ALLE SCHOOLSITES SAMEN, TUSSEN 2009-2010 EN 2017-2018

De reeds bestaande sites

Terwijl de nieuwe sites 40 % van de toename van het aantal leerlingen tussen 2009-2010 en 2017-2018 konden opvangen, werd de resterende 60 % leerlingen opgevangen op **reeds bestaande schoolsites**. De toename van het aantal leerlingen op de reeds bestaande schoolsites vertegenwoordigt in totaal meer dan 16 250 leerlingen, voornamelijk in het lager en secundair onderwijs (4).

4 VERGELIJKING VAN HET AANTAL BIJKOMENDE LEERLINGEN VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU IN DE REEDS BESTAANDE SCHOOLSITES OF ALLE SCHOOLSITES SAMEN, TUSSEN 2009-2010 EN 2017-2018

Een schoolbevolking die toeneemt, afneemt of stabiel blijft

Alle **reeds bestaande sites**, ofwel 982 schoolsites, werden geklasseerd volgens de toename, daling of stabiliteit van hun schoolbevolking tussen 2009-2010 en 2017-2018. In totaal neemt de schoolbevolking toe in meer dan één op de vier reeds bestaande sites (27 % of 270 sites), terwijl ze in een derde van de reeds bestaande sites (33 % of 319 sites) afneemt. In 40 % van de reeds bestaande sites (ofwel 393 sites) was de schoolbevolking stabiel (volgens onze hypotheses, zie hierboven).

5 VERSCHIL TUSSEN HET AANTAL LEERLINGEN IN 2017-2018 EN IN 2009-2010 VOLGENS HET ONDERWIJSNIVEAU EN CATEGORIE REEDS BESTAANDE SCHOOLSITE

De schoolbevolking van de site ...				
	Neemt toe	Neemt af	Blijft stabiel	Totaal
Kleuteronderwijs	2 905	- 2 473	905	1 337
Lager onderwijs	8 474	- 1 128	1 589	8 935
Secundair onderwijs	7 158	- 2 297	1 121	5 982
Totaal	18 537	- 5 898	3 615	16 254

Bron: BISA, Franse Gemeenschap, Vlaamse Gemeenschap

18 537 bijkomende leerlingen werden opgevangen in de reeds bestaande sites waarvan de schoolbevolking in de loop van de bestudeerde periode is toegenomen. De schoolsites waarvan de schoolbevolking is afgenomen, hebben niet minder dan 5 898 leerlingen verloren (5). De schoolbevolking is met 3 615 leerlingen toegenomen in de schoolsites waarvan de populatie als stabiel wordt beschouwd. Deze toename van het aantal leerlingen in schoolsites die stabiel worden geacht, kan verrassend lijken. In werkelijkheid is ze gedeeltelijk het gevolg van de verdichting van reeds bestaande schoolsites die voortvloeit uit de hypothese dat een schoolsite zonder grote beperkingen tot 2 bijkomende leerlingen per klas kan opvangen.

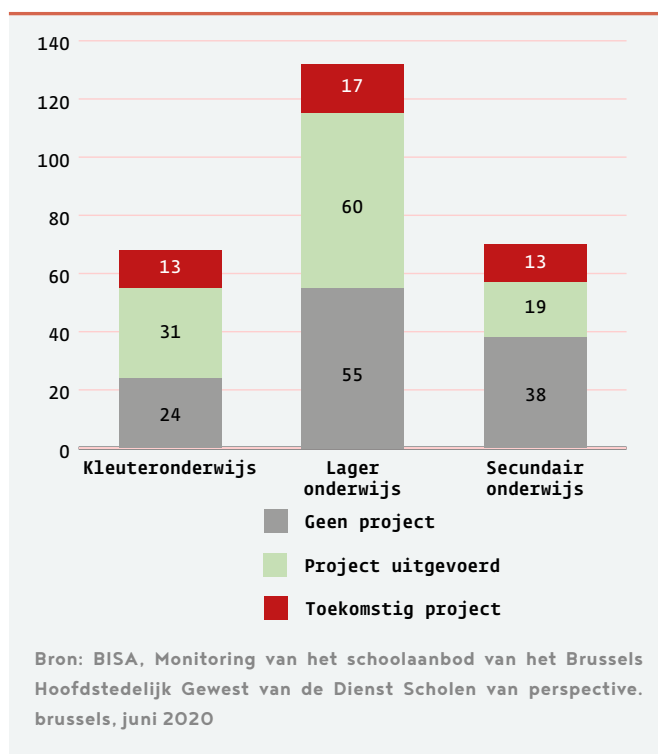
Hoe is de toename van het aantal leerlingen mogelijk geweest?

Het vervolg van de analyse heeft enkel betrekking op de **reeds bestaande sites** waarvan de schoolbevolking volgens onze hypothesen is toegenomen tussen 2009-2010 en 2017-2018. Het doel is om de belangrijkste manier te bepalen waarop elk van deze sites in staat werd gesteld om meer leerlingen op te vangen in hun infrastructuur.

Om deze vraag te beantwoorden, worden twee gegevensbronnen gebruikt (→ **Kader 3**): de monitoring van het schoolaanbod door de Dienst Scholen van perspective.brussels en de telefonische enquête bij alle reeds bestaande schoolsites waarvan het aantal leerlingen in de loop van de bestudeerde periode is toegenomen, maar waarvoor de monitoring van het schoolaanbod geen project voor het creëren van schoolplaatsen heeft geïdentificeerd.

Van de 270 reeds bestaande sites die in de loop van de bestudeerde periode een toename van hun schoolbevolking hebben gekend, heeft een grote meerderheid (57 %) door middel van een uitgevoerd of toekomstig infrastructuurproject nieuwe plaatsen gecreëerd (→ **Kader 2**). De overige 43 % lijkt geen dergelijk project te hebben opgezet (6). Er tekent zich een verschil af tussen de onderwijsniveaus: een groter aandeel van de schoolsites van kleuter- en lager onderwijs heeft een project uitgevoerd om plaatsen te creëren in vergelijking met de schoolsites van het secundair onderwijs (respectievelijk 65 % en 58 % tegenover 46 %). Dit weerspiegelt de noodzaak van dergelijke investeringen in een context van verzaaiing van het basisonderwijs vanaf het begin van de bestudeerde periode (namelijk 2009-2010); terwijl deze spanning minder sterk is op het niveau van het secundair onderwijs.

6 VERDELING VAN REEDS BESTAANDE SCHOOLSITES DIE EEN TOENAME VAN HUN SCHOOLBEVOLKING HEBBEN GEKEND NAAR ONDERWIJSNIVEAU EN DE PROJECTEN VAN DE MONITORING VAN HET SCHOOLAANBOD VAN DE DIENST SCHOLEN VAN PERSPECTIVE. BRUSSELS IN DE LOOP VAN DE PERIODE 2009-2010 TOT 2017-2018

De middelen die het meest hebben bijgedragen aan de groei van het aantal leerlingen op de reeds bestaande sites waarvan de schoolbevolking is toegenomen, zijn de renovatie van gebouwen en, in mindere mate, de plaatsing van prefabmodules (7). Dankzij deze twee middelen konden in de loop van de bestudeerde periode meer dan 10 000 bijkomende leerlingen worden opgevangen op de reeds bestaande sites. Deze vaststelling wordt gerechtvaardigd door enerzijds de schaarste en de hoge grondprijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en anderzijds door de noodmaatregelen die werden genomen om snel te kunnen inspelen op de noodzaak om in een context van verzaaiing schoolplaatsen te creëren. De plaatsing van modules of de renovatie van reeds bestaande ruimten en gebouwen en hun omvorming tot leslokalen hebben het mogelijk gemaakt om op korte termijn nieuwe plaatsen te creëren. In het kleuter- en lager onderwijs komt daar de bouw van nieuwe fysieke gebouwen bij, en in het lager en secundair onderwijs het feit dat er nog plaats was in de scholen.

2. Projecten voor het creëren van schoolplaatsen

Om de groei van haar schoolbevolking op te vangen, kan een schoolsite een infrastructuurproject voor de creatie van nieuwe leslokalen uitvoeren. Als een schoolsite haar aantal leerlingen heeft verhoogd door middel van een project voor het creëren van plaatsen die in de loop van de bestudeerde periode werd uitgevoerd of gepland (volgens de observatiegegevens van de monitoring van het schoolaanbod door de Dienst Scholen van perspective.brussels), dan wordt dit project beschouwd als het belangrijkste middel om het aantal leerlingen binnen de schoolsite te verhogen.

Men onderscheidt drie soorten operaties: de bouw van een gebouw of bijgebouw waarin nieuwe leslokalen kunnen worden ondergebracht, de renovatie van een infrastructuur waardoor bijkomende klassen kunnen worden ingericht of de plaatsing van prefabmodules. Als bij de uitvoering van een project voor het creëren van plaatsen verschillende soorten operaties worden gecombineerd, wordt standaard verondersteld dat de bouw voorrang heeft op de rest. In gevallen waarin de uitvoering van een project verloopt via een renovatie of de plaatsing van modules, wordt de operatie die het grootste aantal bijkomende plaatsen heeft gecreëerd, beschouwd als het belangrijkste middel om het aantal leerlingen te verhogen.

Merk op dat een reeks projecten die in de loop van de bestudeerde periode gepland waren, op het einde van de periode nog niet waren uitgevoerd (dus tijdens het schooljaar 2017-2018). Deze vormen een categorie op zich, de "toekomstige projecten". Deze categorie kan worden geïnterpreteerd als een signaal dat de schoolinstelling de nodige maatregelen heeft getroffen om de nieuwe leerlingen op te vangen of ook om de kwaliteit van de schoolinfrastructuur te behouden.

Anderzijds werd, in het geval van een toename van het aantal leerlingen tijdens de bestudeerde periode en het niet identificeren van een project in de monitoring van het schoolaanbod, contact opgenomen met de schoolinstelling in het kader van een telefonische enquête (→ [Kader 3](#)) om het belangrijkste middel te identificeren dat de toename mogelijk heeft gemaakt.

Ter herinnering, het secundair onderwijs wordt pas beschouwd als verzadigd vanaf het schooljaar 2015-2016, maar de analyse betrekking heeft op de periode van 2009-2010 tot en met 2017-2018. Gedurende de bestudeerde periode hebben de secundaire scholen meer leerlingen kunnen opnemen zonder dat de realisatie van een infrastructuurproject voor het creëren van nieuwe plaatsen op de schoolsite nodig was. Bovendien was er ook nog plaats in de bestaande infrastructuur van het lager onderwijs, wat eveneens in grote mate heeft bijgedragen aan de opvang van de instroom van bijkomende leerlingen. De termijnen voor de uitvoering van een bouwproject "in steen" zijn ongeveer 5 tot 6 jaar tussen het ontwerp van het project en de effectieve uitvoering ervan (volgens de observatiegegevens van de monitoring van het schoolaanbod). Dit verklaart waarom dit middel in de loop van de bestudeerde periode vaker werd gebruikt op het niveau van de kleuter- en lager onderwijs (ter herinnering: deze niveaus worden sinds 2009-2010 als verzadigd beschouwd).

Met welke impact op de kwaliteit van de schoolinfrastructuur?

De telefonische enquête werd uitgevoerd bij de **reeds bestaande schoolsites** die tussen 2009-2010 en 2017-2018 een toename⁵ van hun aantal leerlingen hebben gekend zonder dat de monitoring van het schoolaanbod door de Dienst Scholen van perspective.brussels een project heeft geïdentificeerd. Ze heeft het mogelijk gemaakt om de impact van deze toename van de schoolbevolking op de kwaliteit van de infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen te beoordelen. De responsgraad bedraagt 94 %: 128 schoolsites hebben volledig of gedeeltelijk de enquête ingevuld. Van de respondenten gaf 75 % van de ondervraagde schoolsites een geldig antwoord op de vraag naar gemeenschappelijke ruimten. 87 % gaf een geldig antwoord op de vraag naar de beoordeling van de kwaliteit van de infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen aan het begin van de bestudeerde periode (ofwel vóór 2010) en op het moment van de enquête (2019-2020)⁶ (→ [Bijlage](#)).

Met betrekking tot gemeenschappelijke ruimten verklaart 58 % van de respondenten dat deze ruimten (zoals de speelplaats, sanitaire voorzieningen, de eetzaal of de turnzaal) niet meer aangepast zijn aan het aantal leerlingen, zonder aan te geven of dit in het verleden wel het geval was. Deze vaststelling is des te verontrustender omdat volgens de

7 AANTAL BIJKOMENDE LEERLINGEN EN AANTAL REEDS BESTAANDE SCHOOLSITES DIE EEN TOENAME VAN HUN SCHOOLBEVOLKING HEBBEN GEKEND, VOLGENS HET GEBRUIKTE MIDDEL, TUSSEN 2009-2010 EN 2017-2018

Belangrijkste middel	Aantal bijkomende leerlingen			Totaal	Aantal sites
	Kleuteronderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs		
Bestemmingswijziging	0	283	249	532	7
Fysiek gebouw	646	1406	545	2597	39
Er was nog plaats	391	1816	1606	3813	64
Modules	832	1832	1186	3850	44
Renovatie	695	2926	2982	6603	84
Geen antwoord	341	211	590	1142	32
Totaal	2905	8474	7158	18537	270

Bron: BISA, Monitoring van het schoolaanbod van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van de Dienst Scholen van perspective.brussels (juni 2020), telefonische enquête (2019-2020)

monitoring van het schoolaanbod geen enkel infrastructuurproject lijkt te zijn opgezet om tegemoet te komen aan het groeiende aantal leerlingen in de instelling. Volgens de resultaten van de enquête zegt een derde van deze respondenten de resterende ruimte in de schoolgebouwen te hebben gebruikt om de bijkomende leerlingen op te vangen. Bijna één op de zes respondenten zegt ook het gebruik van bepaalde lokalen of ruimten te hebben gewijzigd om nieuwe leslokalen te creëren. Dit zou ookeen verklaring zijn voor het gebrek aan gemeenschappelijke ruimten in verhouding tot het aantal leerlingen en de mogelijke overbezetting van de betrokken schoolsites.

Uit de enquête blijkt ook dat 36 % van de bevroegde reeds bestaande schoolsites, die allemaal een toename van hun schoolbevolking hebben gekend zonder een gekend project van de monitoring van het schoolaanbod, een daling van de kwaliteit van hun infrastructuur in de loop van de bestudeerde periode vaststellen. Voor 38 % van de respondenten lijkt de kwaliteit van de infrastructuur gelijk te zijn gebleven, terwijl 26 % van de sites die op de enquête hebben gereageerd de kwaliteit van hun infrastructuur sinds 2010 heeft zien verbeteren. Bij de interpretatie van deze cijfers dienen verschillende punten te worden opgemerkt. Enerzijds was een deel van de ondervraagde directies op het moment van de enquête pas sinds enkele jaren in functie. Hun beoordeling van de periode sinds 2010 blijft dan ook moeilijk te evalueren. Anderzijds, om de gevallen van verbetering van de kwaliteit van de infrastructuur te begrijpen, moet worden opgemerkt dat de meeste van deze sites hebben verklaard dat er nog plaats was in de school. Gemiddeld genomen krijgt de kwaliteit van de infrastructuur en van de leefomgeving van de leerlingen een score van 7/10 van de respondenten op het moment van de enquête.

Besluiten en vooruitzichten

Tussen de schooljaren 2009-2010 en 2017-2018 is de schoolbevolking in de Brusselse scholen sterk toegenomen, met bijna 27 000 leerlingen (+ 12 %).

De **nieuwe schoolsites** (die 15 % van alle schoolsites vertegenwoordigen) konden 40 % van de toename van het aantal leerlingen in de loop van de bestudeerde periode, ofwel 10 690 leerlingen opvangen. De **reeds bestaande schoolsites** hebben de resterende 60 % van de bijkomende leerlingen (ofwel 16 254 leerlingen) opgevangen, voornamelijk in het lager en secundair onderwijs.

40 % van de reeds bestaande sites (393 sites) heeft in de loop van de bestudeerde periode een aantal leerlingen opgevangen dat stabiel wordt geacht. Paradoxaal genoeg hebben deze sites in hun geheel genomen via kleine gecumuleerde schommelingen een toename van ongeveer 3 600 leerlingen gekend tussen 2009-2010 en 2017-2018. Dit wordt verklaard door het feit dat deze sites gedefinieerd zijn als sites die tot 2 bijkomende leerlingen per klas kunnen opvangen.

Een kwart van de reeds bestaande schoolsites (270 sites) heeft in de loop van de bestudeerde periode zijn schoolbevolking zien toenemen met meer dan 2 leerlingen per klas. Volgens de monitoring van het schoolaanbod van de Dienst Scholen van perspective.brussels heeft een grote

meerderheid van hen (57 %) door middel van een (voltooid of toekomstig) infrastructuurproject in de behoefte aan nieuwe plaatsen voorzien. Dit is vooral het geval in het basis onderwijs (65 % in het kleuteronderwijs en 58 % in het lager onderwijs).

Van de middelen die zijn ingezet om aan deze toename van het aantal leerlingen het hoofd te bieden, hebben de renovatie van gebouwen en, in mindere mate, de plaatsing van prefabmodules, het meest bijgedragen aan de opvang van de bijkomende leerlingen. Deze vaststelling is niet verbazend gezien de schaarste van de grond en de context van verzadiging (ten minste in het basisonderwijs) van de scholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Volgens de resultaten van de telefonische enquête lijkt de verdichting van reeds bestaande schoolsites waarvan de schoolbevolking is toegenomen een negatieve invloed te hebben gehad op de kwaliteit van de schoolinfrastructuren en op de leefomgeving van de leerlingen. Deze achteruitgang van de kwaliteit van de schoolinfrastructuur wordt met name verklaard door een gebrek aan gemeenschappelijke ruimten (sanitaire voorzieningen, refter, speelplaats, lerarenkamer, enz.) die volgens 58 % van de respondenten niet meer aangepast zijn aan het aantal leerlingen. Om de kwaliteit van de schoolinfrastructuur te beoordelen en de aan te brengen verbeteringen te identificeren, heeft de Dienst Scholen van perspective.brussels een gids "*Mijn school, een kwaliteitsvolle plek*" voor scholen in het basisonderwijs⁷ gepubliceerd.

De verdichting van de schoolsites roept vragen op met betrekking tot de infrastructuurnormen (en dan vooral het aantal vierkante meter per leerling) die worden opgelegd door de Gemeenschappen voor het toekennen van subsidies. Ten gevolge van de demografische groei is het aantal leerlingen in de scholen immers gestegen. De fysieke en financiële normen - zowel aan Franstalige als aan Nederlandstalige kant - definiëren echter in het algemeen de maximaal te voorziene oppervlakte voor het schoolgebouw (en zeer zelden de minimum oppervlakte). Een toename van de schoolbevolking houdt bijgevolg niet automatisch de verplichting in voor de vestiging om de kwaliteit te verbeteren of om de oppervlakte van de gemeenschappelijke ruimten te verhogen.

Het zou interessant zijn om deze analyse verder uit te diepen, met name op geografisch niveau, om de spreiding van de toename van het aantal leerlingen op het Brusselse grondgebied in de loop van de bestudeerde periode te bestuderen. Met andere woorden, er moet worden nagegaan of de sterke groei van de schoolbevolking in de verschillende gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op dezelfde manier is opgevangen.

3. De gegevensbronnen

De analyses in deze Focus zijn gebaseerd op drie belangrijke gegevensbronnen.

1. De database “Herkomst–bestemming” van het BISA

In de database “Herkomst–bestemming” van het BISA worden de gegevens van de schoolbevolking verzameld, met kruisverwijzingen tussen de woonplaats en de plaats van het school.

De gegevens omvatten het kleuter-, lager en secundair onderwijs (inclusief het alternerend onderwijs), het Franstalig en het Nederlandstalig onderwijs, het gewoon en het buitengewoon onderwijs. De scholen die in aanmerking worden genomen zijn de scholen waarvan het onderwijs wordt georganiseerd of gesubsidieerd door de Franse Gemeenschap of de Vlaamse Gemeenschap, alle netwerken samen (met uitzondering van private, Europese en internationale scholen).

De gegevens zijn afkomstig van administratieve tellingen op 1 februari van het lopende schooljaar voor de Franse Gemeenschap en op 15 januari voor de Vlaamse Gemeenschap. De gegevens van de twee Gemeenschappen zijn voor de analyses samengevoegd.

De gebruikte informatie is:

- het adres van het schoolbezoek op de plaats van de vestiging (een school kan meerdere vestigingen tellen),
- de gemeente van het schoolbezoek,
- het niveau en het type van het onderwijs,
- het aantal leerlingen.

2. De monitoring van het schoolaanbod in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door de Dienst Scholen van perspective.brussels

In het kader van het Brussels Programma voor het Onderwijs van de Strategie 2030 voor Brussel is de Dienst Scholen van perspective.brussels belast met de ontwikkeling van een instrument voor de opvolging van de programmering van nieuwe plaatsen in het basis- en secundair onderwijs in het Brussels Gewest sinds 2010: de monitoring van het schoolaanbod⁸. Het doel van deze monitoring is het kwantificeren van de creatie van schoolplaatsen en het vergemakkelijken van de uitvoering van projecten voor de creatie van plaatsen in de Brusselse scholen. Het gaat om observatiegegevens.

Concreet betekent dit dat de monitoring van het schoolaanbod een database is die de projecten verzamelt voor de creatie van plaatsen in de Brusselse scholen die de totale capaciteit van een bestaande instelling verhogen, of voor de creatie van nieuwe instellingen op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het basis- en secundair onderwijs, het Franstalige en Nederlandstalige onderwijs, het gewoon en buitengewoon onderwijs, alle netwerken samen (met uitzondering van private, Europese en internationale scholen).

De projecten die in het kader van deze monitoring in aanmerking worden genomen, zijn de infrastructuurprojecten die overheidssubsidies ontvangen van de Gemeenschappen of van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er wordt ook rekening gehouden met projecten voor het creëren van plaatsen in het gesubsidieerd officieel onderwijs die het voorwerp uitmaken van een principeakkoord van het College van Burgemeester en Schepenen of de Gemeenteraad. Het toevoegen van stoelen in bestaande leslokalen en het creëren van leslokalen in leegstaande lokalen of lokalen die eerder een andere functie waren toegewezen (waarvoor geen subsidies of een aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning nodig zijn) worden daarom niet meegenomen in de projecten voor de creatie van plaatsen in het kader van de monitoring van het schoolaanbod.

De gebruikte informatie is:

- het adres van de schoolvestiging waar het project voor het creëren van plaatsen wordt uitgevoerd of gepland,
- het niveau en het type van het onderwijs,
- de taal van het onderwijs,
- het jaar van de opening van de gecreëerde of geprogrammeerde plaatsen,
- het of de soorten operaties voor de uitvoering van het project: renovatie, nieuwbouw of plaatsing van prefabmodules.

3. De resultaten van een telefonische enquête

In het kader van deze Focus heeft een externe dienstverlener tussen september 2019 en januari 2020 een telefonische enquête uitgevoerd op verzoek van de Dienst Scholen van perspective.brussels, in samenwerking met het BISA. Deze enquête richtte zich door middel van een vragenlijst tot de Brusselse, Franstalige en Nederlandstalige scholen en tot het gewoon en buitengewoon basis- en secundair onderwijs, alle netwerken samen, die tussen het schooljaar 2009–2010 en het schooljaar 2017–2018 een toename van hun leerlingenaantal kenden, zonder dat er plannen waren om schoolplaatsen te creëren die door de monitoring van het schoolaanbod werden geïdentificeerd (met name in het geval van de creatie van nieuwe plaatsen die geen overheidssubsidies genoten of waarvoor geen stedenbouwkundige vergunning werd aangevraagd).

De enquête was op de eerste plaats bedoeld om de manieren te identificeren waarop de ondervraagde scholen het aantal leerlingen sinds 2010 hebben kunnen verhogen, en om die oplossingen in verschillende types in te delen op basis van vooraf ingevoerde voorgestelde antwoorden: nieuwbouw, renovaties, de plaatsing van tijdelijke modules, de bezetting van ruimten die voorheen voor andere functies werden gebruikt (refter, lerarenkamer, gangen, enz.), de verhoging van het aantal leerlingen in bestaande leslokalen, een verhuizing of verandering van lokalen, de terbeschikkingstelling van leegstaande lokalen, of een andere nader te bepalen oplossing. Er werd ook gevraagd welk middel het meest heeft bijgedragen aan de toename van het aantal leerlingen in de afgelopen tien jaar.

Een ander doel van de enquête was het inschatten van het effect van de toename van het aantal leerlingen op de kwaliteit van de schoolinfrastructuur en op de leefomgeving van de ondervraagde instellingen. Er werden twee vragen gesteld: de ene was bedoeld om te beoordelen of de gemeenschappelijke ruimten nog aangepast waren aan het aantal leerlingen, de andere bestond uit een beoordeling op een schaal van 1 tot 10 (waarbij 1 slecht en 10 uitstekend is) van de kwaliteit van de infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen, vóór 2010 en op het moment van de enquête, na de toename van de schoolbevolking.

De vragen en de ruwe resultaten van de enquête zijn in de bijlage terug te vinden.

Bijlage: vragenlijst en ruwe resultaten van de telefonische enquête

1. Ruwe resultaten van de enquête

Aantal ondervraagde schoolsites: 136

Responsgraad:

- 95 sites hebben de enquête volledig beantwoord (70 %)
- 33 sites hebben de enquête deels beantwoord (24 %)
- 8 sites hebben de enquête niet beantwoord (6 %).

Verdeling van de ondervraagde schoolsites volgens hun antwoord op de vraag “Wat is het belangrijkste middel dat het uw school mogelijk heeft gemaakt om het aantal leerlingen sinds 2010 te verhogen?” en volgens het onderwijsniveau

	Kleuteronderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs	Totaal
Fysiek gebouw	0	1	0	1
Containers	2	3	0	5
Renovatie	1	11	10	22
Bestemmingswijziging	2	5	5	12
Meer leerlingen in bestaande klassen	8	21	8	37
Verhuizing/wijziging van lokalen	1	0	0	1
Er was nog plaats	6	27	17	50
Overige	0	0	0	0
Geen antwoord	2	3	3	8
Totaal	22	71	43	136

Zijn de gemeenschappelijke ruimten (speelplaats, sanitaire voorzieningen, refter, turnzaal ...) nog aangepast aan het aantal leerlingen?

- “ja” voor 42 % van de respondenten (43 sites)
- “nee” voor 58 % van de respondenten (60 sites)
- 33 ondervraagde schoolsites hebben de vraag niet beantwoord

Hoe is de kwaliteit van de infrastructuur geëvolueerd tussen de periode vóór 2010 en het moment van de enquête (2019-2020)?

- 26 % van de respondenten is van mening dat de kwaliteit van de infrastructuur is verbeterd (30 sites). Gemiddeld genomen krijgt de kwaliteit van de infrastructuur van deze sites op het moment van de enquête een score van 7,7/10.
- 36 % van de respondenten vindt dat de kwaliteit van de infrastructuur is gedaald (42 sites). Gemiddeld genomen krijgt de kwaliteit van de infrastructuur van deze sites op het moment van de enquête een score van 5,9/10.
- 38 % van de respondenten vindt dat de kwaliteit van de infrastructuur dezelfde is gebleven (45 sites). Gemiddeld genomen krijgt de kwaliteit van de infrastructuur van deze sites op het moment van de enquête een score van 7,5/10.
- 19 ondervraagde schoolsites hebben de vraag niet beantwoord. Gemiddeld genomen krijgt de kwaliteit van de infrastructuur op het moment van de enquête een score van 7/10 van de sites die deze vraag hebben beantwoord.

2. Vragen van de enquête

Welke middelen hebben uw school de mogelijkheid geboden om het aantal leerlingen sinds 2010 te doen toenemen?

- Creatie van leslokalen in een nieuw stenen gebouw / nieuw gebouw
- Toevoegen van klassen in tijdelijke modules (containers)
- Renovatiewerkzaamheden
- Bezetting van gebouwen of ruimten die eerder zijn toegewezen aan andere functies (zo ja, welke? bv. speeltuin, refter, lerarenkamer ...)
- Toename van het aantal leerlingen in reeds bestaande klassen
- Verhuizing of verandering van lokalen
- Er was nog plaats in de school (bijvoorbeeld leegstaande lokalen)
- Andere, gelieve te verduidelijken ...

Wat is volgens u het middel dat het meest heeft bijgedragen aan het verhogen van het aantal leerlingen?

Zijn de gemeenschappelijke ruimten (speelplaats, sanitaire voorzieningen, refter, turnzaal, ...) nog aangepast aan het aantal leerlingen?

Heeft de toename van het aantal leerlingen volgens u invloed gehad op de kwaliteit van uw infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen? Met andere woorden, op een schaal van 1 tot 10 (1 is slecht en 10 is uitstekend), hoe zou u de kwaliteit van de infrastructuur en de leefomgeving van de leerlingen tussen de periode vóór 2010 en nu beoordelen?

Bibliografie

- BISA. DEHAIBE Xavier, 2010. *Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Cahiers van het BISA nr. 2.
- BISA. DEHAIBE Xavier, DUSSART Corentin, VAN LAETHEM Morgane, 2017. *Projecties voor de Brusselse schoolbevolking tegen 2025*. Cahiers van het BISA nr. 7.
- QUITTRE Valérie; DUPONT Virginie, 2019. *TALIS 2018. Paysage de l'enseignement au 1er degré du secondaire*. Université de Liège/ Service d'analyse des systèmes et des pratiques d'enseignement.
- WAYENS Benjamin, JANSSENS Rudi, VAESSEN Joost, 2013. *BSI synthesesnota. Het onderwijs in Brussel: een complex crisisbeheer*, Brussels Studies, 70.
- WAYENS Benjamin, MARISSAL Pierre, D'ANDRIMONT Caroline, VANDENBROUCKE, Anneloes, 2018. *Synthese - Creëren van plaatsen in het secundair onderwijs. Evaluatie en lokalisatie van de noden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, perspective*. brussels/Brussels Studies Institute.

Glossarium

Nieuwe site

Het resultaat van de opening van een site, een verhuizing van een andere site of de samenvoeging van meerdere schoolsites in de loop van de bestudeerde periode.

Oude site

Het resultaat van de sluiting van een site, een verhuizing naar een andere site of een samenvoeging van meerdere schoolsites in de loop van de bestudeerde periode.

Reeds bestaande site

Een schoolsite die op hetzelfde adres is gebleven en in de loop van de bestudeerde periode leerlingen is blijven opvangen.

Schoolsite

Een schoolsite is een onderwijsplek die wordt gekenmerkt door een specifiek adres en onderwijsniveau. Als op een adres meerdere onderwijsniveaus worden voorkomen, wordt elk niveau als een schoolsite voor dat adres geteld.

Noten

1. Met andere woorden, wanneer de volledige schoolsite van adres verandert.
2. De samenvoeging is een mechanisme waarbij twee schoolsites slechts één site vormen en de leerlingen van een van de sites worden opgevangen op de andere site. De site waar de leerlingen worden opgevangen, wordt beschouwd als een nieuwe site, terwijl de andere site beschouwd wordt als een oude site.
3. Op basis van de gestelde hypothesen kan een zogenaamde stabiele schoolsite in de loop van de bestudeerde periode toch een schommeling van haar schoolbevolking kennen. Dit wordt echter als beperkt ervaren in verhouding tot de opvangcapaciteit van de schoolsite in kwestie.

4. Volgens Wayens et al. (2013) vormt dit gemiddelde aantal leerlingen een norm waarover is onderhandeld tussen de vakbonden, de Gemeenschap en de inrichtende machten. De auteurs wijzen er echter op dat deze norm in het Brussels Gewest steeds meer lijkt te worden overschreden, gezien de context van de (toenemende) verzadiging van de scholen.
5. In het kader van de enquête werd ervan uitgegaan dat de bevolking van de schoolsites tussen 2009-2010 en 2017-2018 is toegenomen als het aantal bijkomende leerlingen dat in de loop van de bestudeerde periode werd waargenomen meer dan 20 leerlingen in het basisonderwijs en 30 leerlingen in het secundair onderwijs bedroeg. De analyse van de enquête heeft de noodzaak van een evenredige berekening aangetoond, wat heeft geleid tot de methode die in het vervolg van de Focus wordt voorgesteld. De enkele bijkomende scholen die men volgens de evenredige berekening had moeten ondervragen, werden gelijkgesteld met niet-antwoorden.
6. Deze enquête heeft ook haar eigen beperkingen, aangezien het een retrospectieve enquête is, gebaseerd op een subjectieve beoordeling van de respondenten. Vertekeningen worden daarom geïdentificeerd als moeilijkheden om zich feiten te herinneren (wat vooral leidt tot lacunes en dateringsfouten) of interpretatieproblemen bij de respondenten die te maken hebben met de subjectiviteit, maar kunnen ook worden verklaard door het personeelsverloop in de schooldirecties met als gevolg dat niet alle bevroegde personen gedurende de hele bestudeerde periode in functie waren.
7. De gids kan worden gedownload op de website beecole.brussels [via de volgende link](#).
8. Voor meer informatie, zie ook de website van beecole.brussels en meer in het bijzonder de toolbox "Toolbox school" die een reeks gegevens bevat uit met name de monitoring van het schoolaanbod, met betrekking tot de behoeften voor de schepping van plaatsen in het basis- en secundair onderwijs in het Brussels Gewest.

WETENSCHAPPELIJKE COÖRDINATIE

Astrid Romain

LEESCOMITÉ

Xavier Dehaibe, Dieter Demey, Julie Lumen, Virginie Maghe, Olivier Poupaert

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Astrid Romain – BISA

©2020 Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Alle rechten voorbehouden.